

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Georgius Gemistus Plethon *Opuscula de historia graeca*, editit Enrico V. Maltese. Teubner, Leipzig 1989, σελ. X+46, Leinen 18,50DM.

Τὸ παρὸν εἶναι τὸ δεύτερον τοῦ Πλήθωνος, τὸ ὁποῖον ὁ Οἶκος Teubner ἐκδίδει διὰ τοῦ Ε. V. Maltese εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν παγκόσμιον φιλολογικὴν ἐκτίμησιν, ὅτι ὁ Πλήθων εἰς οὐδὲν ὑστερεῖ ὡς πρὸς τὴν ρώμην τῆς σκέψεως, τὸ κύρος καὶ τὴν Ἑλληνικότητα τοῦ λόγου τῶν λοιπῶν συγγραφέων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἀποτελοῦν μαρτυρίαν τῆς ἐξελιξέως τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Τὸ προηγούμενον ἔργον τοῦ Πλήθωνος, ἐκδοθὲν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Ε. Maltese, ἦτο τὸ *Contra Scholarii pro Aristotele objectiones*, ὄπερ ἐκρίθη ἐν τόμῳ 39 (1988) σελ. 189 ἐξ. τοῦ ΠΛΑΤΩΝΟΣ.

Εἰς τὴν *Εἰσαγωγὴν* τοῦ ἔργου ὁ ἐκδότης ἐξηγεῖ, διατὶ ἤδη ὁ Ἄλδος Μανούτιος ἐξέδωκε τὰ *Opuscula* τὸ 1503 μαζί με τὰ ἱστορικὰ ἔργα τοῦ Ξενοφάντος, ὡς οἰοῦναι παραρτήματα αὐτοῦ. Τοῦ Ξενοφάντος ἡ ἱστορία τερματίζεται εἰς τὴν μάχην τῆς Μαντινείας (362 π.Χ.) καὶ ἔκτοτε ὑπῆρχε κενὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ κενὸν ἀκριβῶς τοῦτο ἠθέλησε νὰ πληρώσῃ ὁ Πλήθων, πρὸς τοῦτο δὲ συλλέξας πληροφορίας ἐκ τῆς Ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Διοδώρου, ἐκ τῶν Παραλλήλων βίων καὶ τῶν Ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου, ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πλάτωνος, ἐκ τῶν βίων τοῦ Διογ. Λαερτίου καὶ ἄλλων πηγῶν ἐξεπόνθησεν ὁ ἴδιος τὴν συγγραφὴν τῆς συνεχείας τῆς ἱστορίας μέχρι τοῦ Συνεδρίου τῶν Ἑλλήνων εἰς Κόρινθον τὸ 336 π.Χ. καὶ ἐν συνεχείᾳ μέχρι τῆς δολοφονίας τοῦ Φιλίππου καὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς βασιλέως τῶν Μακεδόνων. Περαιτέρω εἰς τὴν *Εἰσαγωγὴν* τοῦ ὁ Ε. Μ. ἐξηγεῖ ὅτι ἡ ἔκδοσις στηρίζεται εἰς τὸν κώδικα *M* (Marc 406), ὃν ὁ ἴδιος ἀπεκάλυπεν ὡς αὐτόγραφον τοῦ Πλήθωνος ἐκ παρασημειώσεως εἰς τι φύλλον (ὃν αὐτόχειρ γέγραπεν ὁ μέγιστος κατὰ σοφίαν). Αἱ ἐπιγραφαὶ ἐκάστου τῶν πονημάτων ἀνήκουν εἰς τὸν Πλήθωνα, τὴν διαίρεσιν ὁμοῦ τῶν βιβλίων εἰς κεφάλαια καὶ παραγράφους ἔκαμεν ὁ ἐκδότης Ε. Μ. Ἐξετάζων τὰς προηγουμένας ἐκδόσεις, Aldina 1503, Camerarius 1541/1547 καὶ Reichard 1770 διαπιστώνει τὰ λάθη τῶν, ἰδιαίτερος δὲ τὴν σειρὰν τῶν παραναγνώσεων τῆς πρώτης ἐκδόσεως. Ἐπίσης σημειώνει λεπτομερῶς τὰς ὀρθογραφικῶς ἀνορθοδόξους γραφὰς τοῦ κειμένου δυσκόλως συμβιβαζόμενας πρὸς τὴν ἐγνωσμένην λογιότητα τοῦ Πλήθωνος. Εἶναι ἐπανάληψις τοῦ φαινομένου χαρακτηριστικῆ, ὡς εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ περὶ ἀντιλήψεων τοῦ Σχολαρίου ἔργου λεπτομερῶς εἶχε περιγράψει ὁ Ε. Μ. Ἡ *Εἰσαγωγή* τελειώνει μὲ ἐνδειξιν τῆς συμβολῆς τοῦ Πλήθωνος εἰς τὴν συμπλήρωσιν ὠρισμένων χφφ. ἀρχαίων συγγραφέων, ἐμφανιζόντων ἀτελείας, καὶ παράθεσιν τῆς βιβλιογραφίας καὶ τῶν συμβόλων τῶν χφφ., ἅτινα ὑποτίθεται ὅτι ἀπετέλεσαν τὰς πηγὰς ἐξ ὧν ἤντησεν ὁ Πλήθων τὰς πληροφορίας του.

Τὸ πρῶτον πονημάτιον ἐπιγράφεται «*Ἐκ τῶν Διοδώρου καὶ Πλουτάρχου περὶ τῶν μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην ἐν κεφαλαίοις διάληψις*» καὶ περιγράφει τὴν ἱστορίαν (δηλαδὴ τὸν συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον καὶ ἀπηνῆ ἐξοντωτικὸν σπαραγμὸν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, κατ' ἰδίαν καὶ ἐν συμμαχίαις) τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν ὄλου τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου εἰς Ἠπειρον, Μακεδονίαν, Θράκην, Μ. Ἀσίαν, Νήσους, Κρήτην, Σικελίαν, Ἰταλίαν, Πελοπόννησον, Στερεὰν καὶ Θεσσαλίαν. Ἰδιαίτερος ἐκτίθενται τὰ ἐν Σικελίᾳ, ἔνθα ἐμπλέκονται καὶ αἱ ἐκεῖ περιπέτειαι τοῦ

Πλάτωνος. Τὸ ὑλικὸν ἀντλείται ἐκ πλείστων πηγῶν. Τὸ δεύτερον βιβλίον ἐπιγράφεται «*Ἐκ τῶν Διοδώρου παρασαμειώσεις*», περιέχει πληροφορίας ἐκ μόνον τοῦ Διοδώρου ἑρανισθείσας καὶ περιγράφει τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Φιλίππου Β΄ ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον μέχρι τῆς δολοφονίας του.

Τὸ κείμενον τῶν δύο βιβλίων στηρίζεται εἰς τὸν αὐτόγραφον κώδικα τοῦ ἰδίου τοῦ Πλήθωνος καὶ συνοδεύεται ἀπὸ δύο ὑπομνήματα. Τὸ πρῶτον περιέχει τὰς πηγάς, ἔνδειξιν δηλαδὴ τῶν χωρίων τῶν συγγραφέων ἐξ ὧν ἀντλεῖ τὸ ἰδικόν του κείμενον ὁ Πλήθων (Διοδώρος, Πλούταρχος, Ξενοφῶν, Στράβων, Δημοσθένης, Διογένης Λαέρτιος, Πλάτων). Τὸ δεύτερον, κριτικὸν ὑπόμνημα, περιέχει τὰς διαφόρους γραφὰς τῶν ὀρθογραφικῶν ἰδιομορφιῶν ὄχι μόνον ὡς αὐταὶ προκύπτουν εἰς τὸν *M*, ἀλλὰ ὡς αὐταὶ παρουσιάζονται εἰς τὰ διάφορα χφφ. τῶν συγγραφέων-πηγῶν τοῦ Πλήθωνος. Ἀμφότερα τὰ ὑπομνήματα εἶναι εἰς ἴκανοποιητικὸν βαθμὸν ἐπιτυχῆ. Ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ κειμένου, θὰ ἐνόμιζέ τις, ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ ἐκδότης μᾶς παραδίδει τὸ κείμενον, ὅπως τοῦτο διευτυπώθη ἰδίαις χερσὶ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως του, τότε ὁ ἐκδότης ἀπαλλάσσεται πάσης εὐθύνης. Ὅμως δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἀποψις αὕτη εἶναι ἡ ὀρθή, καὶ ὅτι ὁ σημερινὸς ἐκδότης ἀρχαίου ἔργου εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Teubner δικαιοῦται νὰ ἀνεχθῆ γραφὰς ἀντιφατικὰς ἢ ἐσφαλμένας τοῦ συγγραφέως ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ ἐκδότης οὗτος τὰς ἔχει ἐπιστημάνει ἐπακριβῶς καὶ λεπτομερῶς εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν του, ὅπως συμβαίνει ἐν προκειμένῳ. Ἡ σκέψις μου εἶναι ὅτι ὁ σημερινὸς ἀναγνώστης τοῦ κειμένου θέλων νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα τοῦ κειμένου ἐπιθυμεῖ νὰ ἀντικρύξῃ τὸν ὀρθὸν τύπον τῆς λέξεως τὸν ὁποῖον εἶχε κατὰ νοῦν ὁ συγγραφεὺς (ὅπως καὶ κάθε ἄλλος ἄξιος συγγραφεὺς) καὶ ὄχι ὅπως παραποιημένον τὸν ἔγραψεν ἐκ πλάνης προερχομένης ἐξ οἰοῦδήποτε λόγου. Ἐν κείμενον διδόμενον μὲ προφανῆ λάθη ὀρθογραφικὰ καὶ γραμματικὰ ταραττεῖ τὸν ἀναγνώστην καὶ τὸν ἐπηρεάζει εἰς τὴν ἥρεμον σύλληψιν τῆς σκέψεως τοῦ συγγραφέως. Οὕτω λ.χ. ἀφοῦ ἐσημειώθησαν εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν ὄλαι αἱ κατηγορίαι τῶν ὀρθογραφικῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ συγγράμματος μὲ πᾶσαν πληρότητα καὶ ἀκρίβειαν, δὲν νομίζω πλέον ὅτι ἐχρειάζετο νὰ δώσωμεν κείμενον μὲ γραφὰς, ὡς *Συρρακοῦσιος* (σελ. 9 στίχ. 30) ἢ *Μεσήνην* (24. 28), ἐνῶ πολὺ ὀρθῶς ἐδόθησαν διωρθωμένα τὰ *ἀμιλλωμένων* μὲ δασείαν (34. 2), *ὀπλίται μὲ περισπωμένην* (36. 7), *ἐθορύβησε* μὲ ὑψίλον (39. 11), ἅτινα εἶχον γραφῆ ἐσφαλμένως εἰς τὸν αὐτόγραφον κώδικα *M*. Διὰ τὰς γραφὰς Ἐπαμυνώνδας (1. 1) καὶ Ἐνιάνων (29. 9) δὲν γίνεται λόγος, ἀφοῦ ὑπόκειται ἐτυμολογικῆ προτίμησις τοῦ Πλήθωνος, οἱ δὲ τύποι εἶναι μεμαρτυρημένοι. Διὰ τὸ *Ἀλικαρνασὸς* παρατηρῶ ὅτι ὀρθῶς ὁ ἐκδότης δασύνει τὴν ψίλωσιν τοῦ Πλήθωνος, οὐχὶ ὀρθῶς ὅμως παρέλειψε νὰ προσθέσῃ τὸ δεύτερον σῖγμα εἰς τὴν κατάληξιν καὶ μᾶς παραδίδει τύπον ἀνορθόγραφον. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἐγκλίσεως τοῦ τόνου ὁ Πλήθων ἐπαμφοτερίζει *ναῦς τὲ* (2. 4, *καλῆ τὲ* (9.4), *μέρος τι* (9.17) καὶ ἐξ ἄλλου *τῶν τε πόλεων* (2.1), *τὰς τε*(9.5), *διὰ τε* (12.31). Ἐπομένως νομίζω ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ μὴ δοθοῦν ἡμαρτημέναί γραφαί. Ἐπαμφοτερίζοντες τονισμοί, *ὑπὸ τῶν* (2. 32), *ὑπὸ τῶν* (2.3) ἔδει νὰ μὴ ἐμφανισθοῦν εἰς τὸ κείμενον, καὶ εἰς τὰς μετοχὰς τῶν περισπωμένων ῥημάτων *ἐγκαλῶν Ταχῶ* (2. 32) -*τελευτῶν* (12.30, 19.30, 21.33). Ἡ ἀνομοιομορφία δὲν δικαιολογεῖται συνυπάρχουσα εἰς τὸ κείμενον. Εἰς τὸ θέμα τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ τοῦ παρακειμένου ὑπάρχουν ἀντιφατικοὶ τύποι: *παρασκευάσασι* (4.2) -*παρασκευακότες* (36.2), *ἀπεσταλκῶτων* (38.31) καὶ εἰς τοῦ ὑπερσυντελείκου τὴν αὔξησιν ἐπίσης: *κεκρατήκει* (23.30), *τετελευτήκει* (11.12)-*κατεπέπρακτο* (10.2) καὶ *κατεσκευάκει*. Φρονῶ ὅτι ἀφοῦ ὁ συγγραφεὺς γνωρίζει τὸ ὀρθόν, ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ διορθώσωμεν τὸ κείμενόν του, ἐφ' ὅσον εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν ἔχομεν γνωστοποιήσει τὰς ἀντιφάσεις του. Εἰς τὴν φράσιν *ἔδωκέ τι μοι αἰδοῦς* (13.33)

νομίζω ότι το *μοι* ως λέξις διάφορος του *τι* μόνον εις την προηγουμένην αὐτῆς λέξιν δικαιούται νὰ ἐκχωρήσῃ τὸν τόνον του καὶ *οχι* εις τὴνπρο-προηγουμένην *ἔδωκε*.

Αἱ γινόμεναι ἐξ ἀφορμῆς τῆς παρουσιάσεως τοῦ κειμένου παρατηρήσεις, ἀφοροῦν γενικώτερον ζήτημα, τὸ τῆς ἀντιμετωπίσεως γενικῶς τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν εἰς τὰ ἐκδιδόμενα κείμενα καὶ ἐξέθηκα τὴν ἰδικήν μου προτίμησιν, χωρὶς νὰ ἰσχυρίζομαι ὅτι αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ ὀρθότερα. Ὡς ἤδη ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἡ παρούσα ἔκδοσις παρέχουσα τὰς πηγὰς τῶν εἰδήσεων τοῦ Πλήθωνος καὶ περιγράφασα πλήρως τὰς ὀρθογραφικὰς ἀνωμαλίας τοῦ κειμένου θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἐπιστήμης διὰ πρώτην φοράν μετὰ τὸ 1770 ἓν σημαντικὸν ἔργον τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, αὐθεντικὸν δὲ τώρα καὶ ἄρτιον, ἅτε στηριζόμενον εἰς τὸν αὐτόγραφον κώδικα τοῦ λογιωτάτου καὶ «μεγίστου κατὰ σοφίαν» συγγραφέως τῶν ὁσάτων χρόνων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

Fritz Jürss - Dietrich Ehlers, Aristoteles, Biographien Band 60, 3. durchgesehene Auflage, B. G. Teubner 1989 Leipzig mit 12 Abbildungen σχ. 8ο μικρόν, σελ. 102.

Τὸ ἄνω βιβλίον ἀνήκει εἰς τὴν ἐκλαϊκευτικὴν σειρὰν τῶν βιογραφιῶν τῶν μεγάλων ἐπιστημόνων τοῦ Οἴκου Teubner, ποῦ ἔχει σκοπὸν νὰ βοηθήσῃ τοὺς συγχρόνους νὰ κατανοήσουν τὴν ἐξέλιξιν τῆς γνώσεως καὶ γενικώτερον τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος, στοιχεῖον πολύτιμον τῆς πολιτιστικῆς μας κληρονομίας.

Εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν ἐξαίρεται ἡ σημασία τῆς προσφορᾶς ἑνὸς μεγάλου στοχαστοῦ, τοῦ ὁποίου αἱ προτάσεις ἀποτελοῦν θησαυρὸν δυνατοτήτων διὰ τὴν πρόοδον τῆς σκέψεως· ὁ ὁποῖος ἔδωκεν ἀπαντήσεις ἐπὶ ἐρωτημάτων ποῦ τίθενται καὶ σήμερον, ἔδωκεν ὑποκινήσεις καὶ προτάσεις πρὸς διερεύνησιν καὶ ἐπεξεργασίαν. Διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Marx εἶπεν ὅτι εἶναι γίγας τῆς σκέψεως, οἱ δὲ Engels καὶ Lenin ἀνεγνώρισαν ὅτι ὀφείλομεν πολλὰ εἰς τὸν ἀρχαῖον αὐτὸν φιλόσοφον, τοῦ ὁποίου τὰς ἀναλύσεις ἐχρησιμοποίησαν εἰς πολυαρίθμους παρατηρήσεις των. "Ὅλοι οἱ νεώτεροι στοχασταὶ ζητοῦν νὰ ἀνιχνεύσουν τὴν σκέψιν του καὶ νὰ τὴν κατανοήσουν ὑπὸ τὰς πνευματικὰς καὶ κοινωνικὰς προϋποθέσεις τῆς ἐποχῆς του. Καὶ ὅλοι διαπιστώνουν τὴν ἐπιστημονικότητα καὶ παγκοσμιότητα τῆς γνώσεώς του καὶ τὴν ρεαλιστικῶς διενεργηθεῖσαν ἐρευνάν του πειθαρχημένην διὰ σκέψεως διαλεκτικῆς καὶ λογικῆς, ἥτις διευτώθη διὰ πληθῆος φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ὄρων διὰ ἐννοίας πλασθείσας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κορυφαίου φιλοσόφου.

Ἡ ἔκθεσις τῆς βιογραφίας του διαρθροῦται διὰ τῶν ἐξῆς ἐνοτήτων.

1. Ἡ προσωπικότης, ἀγωγή, δρᾶσις καὶ τὰ ἔργα του ὑπὸ τὰς συνθήκας τῆς τότε κοινωνικῆς ὀργανώσεως. 2. Φιλοσοφικὴ θεμελίωσις, ἥτοι ἀνάλυσις τῶν ἀντιλήψεων του ἐπὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίνεσθαι, τοῦ γενικοῦ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ, πολιτικῆς θεωρίας καὶ πράξεως, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θεολογικῆς σκέψεως, ἐπαγωγῆς καὶ ἀπαγωγῆς, ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπὶ τῆς τυπικῆς λογικῆς καὶ πραγματικότητος. 3. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς κινήσεως, κινήσεως καὶ χρόνου, τόπου καὶ κενοῦ χώρου, τοῦ δόγματος τῆς κινήσεως καὶ πείρας. 4. Περὶ τῆς δομῆς τοῦ κόσμου, τῆς ἀρχῆς τῶν στοιχείων, τῶν πλανητῶν καὶ τῆς γῆς, περὶ τῶν ἀντιρρήσεων εἰς τὰς ἀντιλήψεις ταύτας, περὶ τοῦ χωρισμοῦ τῆς φύσεως τῶν ὑπὲρ τὴν σελήνην καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν σωμάτων καὶ περὶ τῶν ἐμβίων ὄντων. καὶ 5. Ἐξιστόρησις τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φιλοσόφου. Ἐπακο-